

Бранко Ћопић

**Орлови
рано
лете**

Copyright © овог издања 2020, ЛАГУНА

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta
odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

**Орлови
рано
лете**

ПРВИ ДИО

I

Из густа љескара на ивици Прокина гаја јави се глас кукавице:

– Ку-ку! Ку-ку!

Из тајанствена сумрака букове шуме, из даљине, одазва јој се сличан глас:

– Ку-ку! Ку-ку!

Овај наизглед обичан „разговор“ кукавица не би преварио неког пажљивијег слушаоца. Глас ових „кукавица“ био је, истина, мелодичан, иако мало тврд и превише гласан, али откуд сад, под саму јесен, да се кукавице толико развичу?! Оне се највише чују с прољећа, кад се јавља први лист, али сад! Ехе, биће то нешто друго.

И заиста, из љескара, умјесто птице, испаде дугоног бос дјечак и трком јурну у сјеновиту дубину старога гаја између голих и правих букових стабала.

Куд ли то дјечак отрча, на чији знак?

Прокин гај, запуштена, густа и прилично велика шума, на сат хода удаљен од подножја планине, био

је одувијек, чак и за старије људе, помало страшно и тајанствено мјесто. Бабе су шапутале да је уклет и да никако није добро ноћу крај њега пролазити. Зачас те, каже, може шчепати ледена рука непозната чудовишта и повући за собом под зашаптане сводове букових крошања. А шта ће даље бити – брр! – страшно је и помислити.

Тако вечером, поред огњишта, казује бака забленутом унуку, а дјечак само шири очи и од мачка у хошку чини му се да је незнана огромна звијер с ватреним очурдама.

Још у босанско-херцеговачком устанку, 1875, у томе гају опкољен је и погинуо од бегова чувени хајдук Јованче. Борио се два дана пуцајући из црне угљарске колибе, а онда је, кажу, чак од Бихаћа довучен топ и колиба порушена, а хајдук убијен. Сахрањен је на самој ивици гаја.

Крај његова гроба, под крушком дивљаком, за врелих љетњих дана хладују чобани. Окупе се око камене надгробне плоче без натписа, нахерене и обрасле маховином, причају и смију се, а кад у широким буквама зашуми вјетар, дјечацима се чини да се то, доље у гају, још увијек наставља давно минула битка између силних бегова и мрка хајдука.

– Предај се, Јованче! – јечи са свих страна.

– Не предајем се! – тврдо враћа невидљив хајдук.

Шћућурени у сјенци, пуни чудне треме, дјечац очекују кад ће да груне гарав топ, али све је уоколо тихо, над гајем се смјешка златно љето, а пуцањ никако да се чује. Давно је нестало и топова и тобџија и малог Јованчета са сребрним токама.

Понеко чобанче тако и заспи с главом уз камену плочу, сања чудне снове, а кад се од страха прене, дуго трља очи буљећи у овце, милује отпао камен и шапуће:

– Гдје си, Јованче, сад си био ту? Тако си ми нешто лијепо причао, а ја заборавио.

За љетњих ноћи хучу по гају аветињске сове, јавља се ћук, а труо пањ тиња зеленкастим сјајем и плаши осамљена путника:

– Чекај само, сад ћу да те зграбим!

Зими су све стазе и путеви око гаја ишарани зечјим и вучјим траговима. С њима се укршта траг лисице, а понекад и злоћудне дивље свиње која се спусти с блиске планине.

Кроз јаругу, дубоко у гају, мрмори узан поточић пун трула лишћа и брзо се губи у тијесну камениту понору. Нема те баде у селу која би се усудила надвирити над то мјесто. А и како би имала храбрости, кад се ту, кажу, крије страшно чудовиште дрекавац, које за кишовитих ноћи својом продорном дреком испуњава читав крај.

Па ипак, ипак... чим је из гаја чуо глас кукавице, дјечак је главачке јурнуо у шуму. Како се само не боји и ко ли га то зове?

Дуге ноге брзо су донијеле дјечака до једне мање заравни усред гаја. Личила је на дно какве плитке чиније или тепсије у којој се пеку пите. Кад се спустите на то пољанче, већ сте заклоњени од свачијег погледа.

– Ку-ку! – опет се тихо огласи дјечак.

– Ку-ку! – зачу се одговор, али однекле одозго, као с неба, и истог тренутка низ глатко стабло витке букве на ивици заравањка спузну исти један такав дјечак.

– Охо, мајсторски се спушташ! – похвали га дјечак дошљак.

– Од тебе сам научио, Стриче – насмија се путник с букве. – Ех, још само да имам тако дугачке ноге и руке као ти, па да могу обухватити свако стабло.

Дјечаци се спустише на малу зараван и сједоше под прастару дебелу букву која је расла у средини и својом широком крошњом наткриљивала скоро читав пољанак.

– Како је данас било у школи, Стриче?

– Ух, Јованче, не питај! И ја сам добио папрене шибе – хукну Стриц и показа дланове. – Ево, погледај.

– А због чега је тебе?

– Због Дунава, ђаво га однио и Дунав! Казао сам да се Дунав улива у Јадранско море, а кад учитељ скочи: „Ево ти, вели, Јадранског мора, испружи добро длан!“ Опали ми двије вруће, па ће опет: „Дедер сад, гдје се улива Дунав?“

– А шта ти?

– А ја: не улива се, кажем, нигдје. „Како нигдје?“ – избечи се он. – Лијепо, велим, понире под земљу као онај поточић у Прокином гају.

– Уху, брате мој, ти си загрдио! Каква понорница! У Црно море, болан.

– Е, сад ћу и ја запамтити да је црно, јер ми је данас прописно зацрнило. И Дунав ми је црн, а учитељ још најцрњи. Сад видим да ти имаш право што се кријеш од школе. Ево и мене у твоју дружину, а биће их још, све по избор јунаци.

– Збиља?

– Па да. Због самог Дунава биће их најмање пет, а кад тек узмеш историју – иха! – на самом Косову изгинуће четвртина разреда.

– Па рачун – подсјети га Јованче.

– Иха, нек ђаво израчуна колико ће ту страдати.

– А кад почне да испитује природопис?

– Онда ће бити таквих батина да ће пола клиснути у природу, то јест у шуму. Читаву ћемо чету створити овдје у Прокину гају.

Јованче се замисли.

– Е, нећемо примати све дјегунце из школе, само оне најсигурније, оне који неће ником одати гдје нам се налази чета.

– То си добро смислио. Видиш, ја се тога никад не бих сјетио – искрено признаде дугачки Стриц и с поштовањем погледа свог нераздвојног друга. – Хајде, хоћемо ли сад кући? Дјеца су још прије пола сата изишла из школе.

– Хајдемо... Успут ћемо се договорити кога ћемо примити у нашу чету.

II

Почетком те школске године у село Липово стигао је нови учитељ, злоћудни старији човјек, кога су, по казни, због пијанства, премјестили у село из оближње варошице. Чим су га, првог школског дана, ђаци угледали онако неиспаваног, мрког и зловољног, настао је бојажљив шапат:

– Ух-ух, с овим неће бити лако. Боме ћемо се пожелети наше добре учитељице Лане.

– Види му само носа, као паприка.

Дугачки Стриц, највиши ђак у разреду, сједећи у посљедњој клупи, просто није повјеровао својим рођеним очима: зар умјесто њихове Лане да дође овај овдје?

– Не, не, то није истина!

Стриц је чврсто зажмурио очекујући да нови учитељ ишчезне као привиђење, али кад је поново отворио очи, умјесто лептирасте плаве Лане, за катедром је стајао још увијек подбули странац с црвеним носом.

– Их, нос му као паприка. Господин Паприка!

Стриц је поново зажмурио и почео у себи да чита нешто као молитву:

– Драги Боже, и Свети Никола, и Свети Панкратије, и Свети Акакије, доведите у разред нашу стару учитељицу, госпојицу Лану, а овога Паприку носите куд знате.

Иако је молитва била искрена и од срца, кад је Стриц отворио очи, за катедром је и надаље стајао натмурени црвеноноси.

– Хајде да још једном опробам.

Стриц опет зажмури, присјећа се имена свих светаца које је читао у неком старом календару, начетом од мишева, па почиње да ређа.

– Свети Петре, и Свети Лука, и Свете Часне Вериге, и Света Петко, и Света субото, и Света Богородице Тројеручице, и Света Стоногице, носите овога Светог Паприку куд год знате, а вратите нам нашу Лану, макар босу, амин!

Све узалуд. Стриц отвара очи, а нови учитељ, стоји ли стоји, и мршти обрве.

Дјечак огорчено пљуцне.

– Пхи, баш су ми и то неки кићени свеци! Да они мене нешто замоле, на примјер да се играмо труле кобиле или шта било друго, ја бих одмах скочио.

– Ма шта ти то гунђаш? – упита га Јованче, његов друг из клупе.

– Ништа. Наш се учитељ зове „господин Паприка“. Јави даље.

Јованче стаде да се смије кришом, у шаку, па гурну друга испред себе:

– Перо, овај се учитељ зове господин Паприка. Јављај даље.

Кад је вијест о надимку Паприка стигла негдје до средине разреда, нови учитељ примијети како се ђаци сашаптавају, па опружи ноге и брзо допаде до њих.

– Шта ви ту шапћете, а?! – грмну он тако строго да најближи ђак шаптач и нехотице суну навише и укочи се у мјесту као леденица.

– Шта шапћете?

Преплашеном ђаку – шкљоц-шкљоц! – само зазвонише зуби и ријечи саме од себе полетјеше из уста:

– Молим, господине Паприка, кажу да се ви зовете господин Паприка.

– Паприка! Ко је то казао?

– Молим, отуда, од задње клупе.

Док је страшни учитељ прилазио посљедњој клупи, Стриц је осјећао како му се његове дуге ноге све више дрвене од страха као да се претварају у два обична букова штапа. Да лав на њ јурне, чини му се, он с мјеста не би могао да макне. Да му миш потрчи уз ногавицу, не би ни онда. Ех, кад баш он измисли онај проклети надимак?!

– Ко је од вас двојице оно казао?

Одједном, неочекивано, Јованче устаде с мјеста и мирно, чврстим гласом, одговори:

– Ја сам рекао.

Изненађен, учитељ малчице устукну.

– Баш ти?

– Јесте.

Дјечаков постојан глас и тврд поглед одједном разгориша пијанца. Он изненада дрекну као јаре:

– А тако, ти, бунтовниче, је ли! Чекај само! Еј ти дугачки – викну он на укоченог Стрица – брзо донеси једну добру шибу!

Саме од себе пружише се Стричеве ноге-дрвенлије и зачас изнесоше дјечака напоље из разреда. Прозлазећи уздуж зида он се огледну на прозорчићу од нужника и сам удари себи жесток шамар.

– Магарче, нијеси имао куражи да се јавиш, него си оставио друга да због тебе страда, је ли! И још баш ти идеш да шибу донесеш којом ће да га бију, а! Ево ти још једна заушница.

Стриц се још једном презриво искези на свој лик у прозорчићу и прогунђа:

– Паприка! Ништа паметније нијеси могао да измислиш.

У оближњем љескару, одакле је ваљало донијети шибу, Стриц се нађе у великој неприлици. Који год би прут одабрао, тај би му се чинио исувише опасан.

– Зар овај? А, не, не! Баш оваквим тукао ме је дјед Тодор. Боли као враг.

Машио би се за други и одмах тргао руку.

– Не, не, ни тај нећу! Нечим сличним вијали су ме око цркве кад сам скидао врапчија гнијезда. Све су ми ноге биле модре.

Одлучио се најзад за једну потпуно суву младицу. Из богатог искуства, испробаног на рођеним леђима, знао је да се суви протови најлакше ломе, већ од првог ударца.

– Ево, ово сам баш тражио.

Кад се вратио у разред, учитељ се набусито отресе на њ:

– Јеси ли био на Сјеверном полу кад те тако дуго нема?

– Не, био сам у оближњем љескару – одврати Стриц тако озбиљно да читав разред, и поред свега страха, прасну у смијех.

Учитељ швићну по ваздуху донесеном шибом да јој испроба виткост, али она истог тренутка пуче преко средине. Господин Паприка сину попут муње на дјечака подносећи му под нос патрљак од прута.

– Је ли ово та твоја шиба, а?

– Па то је само половина моје шибе – збуњено дочека Стриц.

– Добићеш половину и ти и онај твој друг! – разгоропади се учитељ, па јурну према посљедњој клупи, али Јованче истог тренутка трком допаде до отвореног прозора и попут лопте искочи напоље.

– Опа! – оте се Стрицу одушевљен узвик.

Учитељ и сам појури према прозору, вирну напоље, па се окрену разреду и љутито повика:

– Хватајте га! Сви за њим!

Читав разред, као да је једва дочекао ту команду, весело јурну напоље и просу се низ двориште у правцу густа љескара куд је умакао дјегунац.

– Држи га! Држи гааа!

– Аха, не дај тамо!

Док је намрштени Паприка са школског прага љутито зурио за њима, гониоци се брзо изгубише у лиснату љескару дерући се колико је ко више могао. Један преплашен зец искочи испод ниска жбуна и јурну некуд удесно. Стриц се нададе за њим.

– Ето га тамо! Држ, не дај!

Још увијек лармајући као да траже бјегунца, дјеца се дадоше у бербу презрелих љешника, који су већ сами испадали из својих пожутјелих чашица. Предузимљиви Стриц већ је чукао високо у крошњи родна ораха на другој страни шикаре и дерњао се:

– Аха, држи га, држи! Охо, ево га! Ево још двојица! Иха, брзо хватај, у њедра трпај!

Наш бјегунац, задихан и црвен, већ је био на ивици Прокина гаја. Кад је стигао под стару крушку до гроба хајдука Јована, свог чукундједа, он сједе у презрелу јесењу траву и помилова рапаву надгробну плочу.

– Чукундједе, ево и мене, побјегох у хајдуке!

Тишина. Над хајдуковим гробом само тихо шушке-та крушка ситним изједеним лишћем, али се дјечаку чини да га његов давни предак и види и чује. Сузе му навиру на очи и читав предидо пред њим почиње да трепери и растапа се.

– Не дам да ме на правди бију. Крићу се у гају, тамо гдје је некад била колиба из које си се ти борио.

Дјечак је од старијих чуо тек понешто о правди, али слути да је добро и праведно то што је покушао да заштити свог друга Стрица. То га испуњава чудном снагом и радошћу и даје му одважности да сам самцит крене у дубину пусте шуме.

– Идем да потражим мјесто за свој хајдучки логор.